

DISERTACIJOS

Brandus žodis ne tik filosofų auditorijai

Šiandien bendroje dvasios devalvavimo slinktyje Lietuvos filosofinė mintis gyva. Ji ne tik gyva. Ji rodo ir aktyvius pažintinio “agresyvumo” judesius, siekiančius šią slinktį žemyn jei ir nepaversti slinktimi aukšty, tai bent ją stabilizuoti ties ta riba, kurią peržengus prasidėtų paties žmogiškumo netektis. Todėl kritinėse situacijose filosofija visada buvo humanizmo (žmogiškumo gelbėjimo) filosofija, iš naujo apmąstanti ir įprasminanti žmogaus esatį radikaliai pakitusioje istorinėje erdvėje. Mūsų dabarties krizė – tai buvusios humanizmo sampratos krizė, iš kurios gelmių gimsta naujas humanizmo pavidalas. O jo tikroji “pribuvėja” – filosofija.

Lietuviškosios dvasios dalyvavimą šiame naujosios humanizmo sampratos tapsme liudija ir *Jūratės Morkūnienės* 1993 m. gruodžio 28 d. apginta filosofijos daktaro disertacija “**Filosofinės humanizmo teorijos sandara**”. Tai užsidegusios idėja dvasios veržimasis į tiesą ne dėl “diplomo meilės”, o dėl “tiesos meilės”. Maža pasakyti, kad ši disertacija yra vienodai verta ir daktaro, ir habilituoto daktaro įvertinimo. Savo tyrimo mastu ir metodologine branda tai išties fundamentali studija, apžvelgianti plačią humanizmo problematikos panoramą nuo Renesanso iki šiuolaikinių egzistencializmo, struktūralizmo nubrėžtų humanizmo “matymų”, atskleidžianti humanizmo tikslų, metodų ir problematikos kaitos priklausomybę nuo laikmečio pasaulėvaizdžio, nuo žmogaus kultūrinio aktyvumo apskritai tėkmės. Humanizmas čia pristatomas kaip istorinis reiškiny, kaip paties žmogaus savikūra, vykstanti didėjant žmogaus kūrybiniam aktyvumui aplinkos ir savo paties atžvilgiu. Tyrimas grįstas daug apimančiu filosofinės, kultūrologinės minties istoriniu kontekstu: į šiuolaikinės civilizacijos raidos diagnoze (pvz., E. Morinas, A. Peccei, E. Frommas, E. A. Mazierzas, J. Mölleris, J. Habermas), sociologų (pvz., H. Schelsky’s, K. Meidneris, A. Hedborgas), psichologų (pvz., M. Wertheimeris, T. Shibutanis, J. Piaget, D. Kirsneris), etnologų (Cl. Levi-Strauss), ekologų (pvz., R. Dajoz, J. Dorstas, B. Wardas, R. Du-

bos), politekonomų (pvz., A. Aghas, Fr. Kutta, J. Tinbergenas, M. Moritani), gamtos mokslų (pvz., W. Heisenbergas, E. Schrödingeris, J. Prigožinas), kultūros teorijos (pvz., A. Moles), sistemų teorijos (pvz., G. J. Kliras, L. von Bertalanffy) ir kitais šiuolaikinio mokslo rezultatais. Tai leido J. Morkūnienei pažiūrėti į humanizmą kaip į daugiabriaunį, sudėtingą ir prieštarinę reiškinį, reprezentuojantį šiuolaikinio žmogaus būseną kosminiame ir istoriniame laike. Kartu autorė nesiekia apsiriboti filosofine abstrakcija. Ji bandė parodyti, kaip šiuolaikinio žmogaus filosofinė samprata gali būti užbaigiama politikos, ekonomikos, socialinio ugdymo ir kitomis priemonėmis, kaip filosofiniai tyrimai gali prisidėti ir prie nūdienos Lietuvos socialinių, ekonominių problemų suvokimo ir sprendimo.

J. Morkūnienė iš naujo atrado ir įvertino J. Herderio metodologinę nuostatą (humanizmo tyrinėtojų ilgai ignoruotą) aiškinti žmogų ir jo aplinką kaip vientisą procesą. Bet pati autorė, atrodo, tik iš dalies pasinaudojo J. Herderio kultūrologijos teikiamomis galimybėmis sistinti humanizmą išreiškiančių sąvokų aparata. Laikydama kūrybą (tai J. Herderio kultūrologijos pagrindinė sąvoka) pradiniu tašku, ji būtų galėjusi ją paversti humanizmo sąvokų sistema kuriančiu principu: tokios humanizmo sąvokos kaip atsakomybė, laisvė, bendravimas, “užsiangažuojantis mąstymas” ir kt. pasirodytų kaip kūrybą – tą autentišką žmogiškumą – “aptarnaujančios” sąvokos. Pačią kūrybą J. Herderis suvokė ir kaip dvasios objektyvaciją. Ši kūrybos definicija leistų suvienyti kultūroje didžiąsias priešybes: dvasią, kaip žmogiškąjį subjektyvumą, ir gamtą, kaip objektyviają realybę. Tai, galimas daiktas, būtų palengvinę autorei “drąsiau jaustis” polemizuojant ir su J.-F. Sartre'o daiktofobija, ir su strukturalistų subjektofobija, pažeidžiančiomis humanizmo (kaip ir kultūros) problemas vientisumą.

J. Morkūnienės studija liudija, jog į Lietuvos filosofiją jau “atėjo” profesionali tyrinėtoja, atsinešusi savą, gerai suvoktą problematiką, metodologiją, įkūnijusi filosofinę humanizmo tradiciją bei jos pasaulinį analizės lygį.

Palinkėkime, kad ši studija kuo greičiau būtų išleista atskira knyga.

Alfonsas Vaišvila